

Parakh

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 6, Jan.- June. 2021, PP

پارکھ

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ جون 2021ء، مسلسل شمارہ 11

☆ ڈاکٹر افتخار احمد سلہری

لوک ادب وچ مہاراجا رنجیت سنگھ دی شخصیت

Abstract

In this article the writer has described the personality of Maharja Ranjit Singh in Punjabi folk literature . In the beginning of the article the writer has discussed when Maharaja occupied Lahore? After that he has told that Maharja Ranjit singh expanded the boundries of his Punjabi Govt.during his reign. He was an open minded Raja. The public had a complete right to express their ideas.He made his enemies kill one by one. At last he passed away in1839 after ruling 40 years.

مہاراجا رنجیت سنگھ 13 نومبر 1780ء نوں مہاں سنگھ دے گھر جمیا۔ عمر حالی بارہاں ورھے سی کہ پیو داسا یہ سرتوں اٹھ گیا۔ مگروں ریاست دا انتظام ماں مائی ملوانن تے دیوان لکھپت رائے نے سانبھ لیا۔ دیوان لکھپت رائے کیتھل گیا ہویا سی جتھے اوہ لڑائی وچ ماریا گیا مہاراجا نے اپنی ماں نوں مار دتا کیوں جے اوہنوں شک سی کہ اوہ دے ماں دے دیوان لکھپت نال ناجائز تعلقات سن۔ 1795ء وچ مہاراجا داویاہ مہتاب کور نال ہو گیا۔ مہتاب کور نوں کنہیا مثل دے خزانے وراثت وچ ملے جیہناں دا انتظام اوہدی ماں سدا کور دے ہتھ وچ سی۔ سدا کور بڑی عقل مند زانی سی۔ اوہنے رنجیت سنگھ نوں اپنی طاقت وچ وادھا کرن لئی بڑے چنگے سجھاوتے۔ دو جے پاسے مہاراجا رنجیت سنگھ نے نکئی مثل دے سردار دی دھی راج کور نال

☆ لیکچرار شعبہ پنجابی، گورنمنٹ ٹالیمار کالج، لاہور

1797ء وچ دو جاویاہ رچا لیا۔ ایس طرح مہاراجا رنجیت سنگھ ستارہاں ورھیاں دی عمر وچ شکر چکیہ، کنہیا تے کئی مثالاں دا سردار بن گیا۔ مغل دور دا خاتمہ بھاویں 1857ء وچ ہویا، پرایہہ صرف دلی دے آسے پاسے بارے آکھیا جاسکدا اے اے کیوں جے مرکز توں دور صوبیاں وچ خود مختار ریاستاں دا وجود اورنگزیب دے مرن مگروں ای شروع ہو گیا سی۔ دکن، مدراس تے بنگال وانگر پنجاب وچ اٹھارھویں صدی وچ آزادی دیاں لہراں ہڑھ بن گئیاں کئی تھاواں سرداراں اپنیاں اپنیاں حکومتاں قائم کر لئیاں سن۔ نادر شاہ تے احمد شاہ ابدالی دے ہلیاں دے نتیجے وچ پنجاب وچ مغل راج دا بچیا کھچیا اثر وی مک گیا سکھاں نے تھاں تھاں اپنیاں سرکاراں قائم کر لئیاں۔ مہاراجا رنجیت سنگھ نے 1799ء نوں لہور تے قبضہ کر لیا تے 1801ء وچ اپنے مہاراجا ہون دا اعلان کر دتا۔ سید محمد لطیف ہوراں موجب:

"The following year, 1801 Ranjit Singh formally assumed the title of Maharaja, or Raja of Rajas, and in a public darbar held on the occasion, declared that , in all public correspondence, he should be styled, "Sarkar".(1)

رنجیت سنگھ بارے ہندوستان دیاں مقامی زباناں وچ لوک کہانیاں تے اکھان ملدے میں جیہناں توں اوہناں دی شخصیت دا ہر پہلو اگھڑ کے ساہمنے آؤندا اے۔ رنجیت سنگھ بارے آکھیا جاندا اے کہ اوہ اک اکھدے نور توں محروم سی۔ نور احمد چشتی موجب:

”ہنوز تھہا کہ اس کو اس قدر چچک نکلی کہ کسی کو اس کی امید زیست نہ تھی۔ آخر صحت تو ہوئی لیکن اس عارضہ سے ایک آنکھ اس کی جاتی رہی۔“ (2)

لوک گیت بولی وچ پیار محبت، عشق، نفرت تے رھتل دے جھلکارے لہدے میں۔ کئی تاریخی حوالے ایجیے میں جیہڑے درسی کتاباں وچ موجود نہیں۔ اک بولی وچ رنجیت سنگھ دے انھے نوں انجی بیان کیتا گیا اے:

شاہ بہادر رنجیت سنگھ کا نا

اک اکھے ویکھے سبھ نوں (3)

ایک واری مراٹیاں وچکار شرط لگ گئی پئی جیہڑا رنجیت سنگھ نوں اوہدے مونہہ اتے کا نا آکھے اوہنوں انعام دتا

جاوے گا۔ ایہہ شرط پیغام قریشی نے جت لئی۔ اوہنے مہارا جانوں اوہدے مونہہ اُتے کاناوی آکھیا تے انعام وی لے لیا:
تیری اکواکھ سلکھنی تے ڈلہکاں مارے

نیوں نیوں کرن سلام دو نیناں والے (4)

رنجیت سنگھ نے اپنے دور حکومت وچ عام ورتوں دیاں شیواں اُتے ڈھیر ٹیکس لادتا۔ ایٹھوں تیک کہ اناج تے سبزیاں اُتے وی ٹیکس سی۔ وپاریاں نال سخت رویہ رکھیا۔ شے خریدن لگیاں ٹیکس وصول کیتا جاندا تے دکان اُتے لیا کے وچن لگیاں فیر ٹیکس لتا جاندا۔ زبیر کرشن سنہا موجب:

”شمال مغربی سرحد کے بندوبست میں رنجیت سنگھ کو اپنے لگان ہی سے زیادہ تر مطلب تھا۔ انصاف وغیرہ کی اسے قدرے فکر نہ تھی۔ حالانکہ یہ کہنا کچھ نا جواب ہوگا کہ جہلم پار کے بہت بڑے علاقے پر حکومت کرنے کی بجائے رنجیت سنگھ

تا دمزیست برسرِ پیکار اور لوٹ مار کرتا رہا۔“ (5)

رنجیت سنگھ دے دور وچ جولاہیاں اُتے ٹیکس لاگوسی۔ ایہہ ٹیکس پنج روپیے فی کھڈی تے چھ روپیے فی تانا سی اک جولاہی نے رنجیت سنگھ نوں شکایت کردیاں مہنا ماریا:

رنجیت سنگھ کانا

پنج روپیے کھڈی لیندا، پتھہ روپیے تانا (6)

رنجیت سنگھ نے اپنیاں سرحدیں ودھان پاروں ملتان اُتے کئی حملے کیتے۔ اخیر اوس ملتان دے گورنر نواب مظفر خان نوں مروا کے ملتان اُتے قبضہ کر لیا۔ لاہور تے ملتان فتح کرن مگروں رنجیت سنگھ نے شیخوپورہ دا قلعہ فتح کرن دا منصوبہ بنایا۔ قلعہ اُتے امیر سنگھ دا قبضہ سی۔ رنجیت سنگھ نے اپنے پتر کھڑک سنگھ نوں امیر سنگھ کول گھلایا کہ اوہ قلعہ شیخوپورہ دا قبضہ چھڈ دیوے۔ امیر سنگھ نے قبضہ چھڈن لئی اشرط رکھی جیہڑی اک لوک کہانی وچ انج اے:

”اتن نوں مہارا رنجیت سنگھ لاہور آ کے فتح کر لیا۔ لاہور فتح ہو یا مُر ملتان وی فتح ہو

گیا۔ ایہہ قلعہ شیخوپورہ دا اوہدے خیال وچ ای ناہی۔“ (7)

رنجیت سنگھ دے سہمہارے ناں دے بندے نے بار داٹھیکہ لیا۔ اوہنوں لکھ روپے گھاٹا پیا۔ رنجیت سنگھ نے اوہنوں قید کر لیا۔ فیر سوچیا کہ جے مہارا قید وچ مر گیا تے لکھ روپے کون دیوے گا۔ اوہنے اپنے اک جرنیل ہری سنگھ نوانوں

آکھیا کہ مبھارے خاں دے پنڈ جا کے اوہدی سوانی تے گھر دامال لٹ لیاؤ۔ سعید بھٹہ لکھدے نیں:

”اوس حکم دتا ہے ہری سنگھ نلوا بلاؤ۔ ایس ہری سنگھ نلوے کشمیر کولوں لے کے وزیرستان تائیں ملک فتح کیتا ہائی۔ ہری سنگھ آ گیا ہے۔ اکھے، سو سنگھ دا دل نال لے، کوٹ بھائی خان دے نوں پو۔ ایندی عورت نپ لئیں۔ مال لٹ لئیں۔ زوین فروخت کر دیویں۔ سارا سامان اتھھے لے آ۔ میں لکھ وصول کرنا ہیں۔“ (8)

ہری سنگھ نلوا سو سنگھ دا دل لے کے کوٹ بھائی خان ٹر پیا۔ مبھارے دی سوانی سکھاں دی بڑی خدمت کیستی متاثر ہو کے نلوا اوہنوں اپنی دھی بنا لیا تے خالی ہتھ رنجیت سنگھ دے دربار حاضر ہو یا۔ مہاراجا رنجیت سنگھ ہری سنگھ نلوا دی گل سن کے متاثر ہو یا تے مبھارے نوں قید تے لکھ روپیہ وی معاف کر دتا۔ مہاراجا رنجیت سنگھ بہادر راجا سی۔ پنجاب اتے اوس دی مضبوط حکومت سی۔ انگریزاں دکن تے دلی تے قبضہ کرن مگروں پنجاب ول تکتا شروع کیتا۔ مہاراجا دی مضبوط تے طاقتور فوج نال لڑن توں ایسٹ انڈیا کمپنی کچرا ندی رہی۔ اخیر ایسٹ انڈیا کمپنی نے مہاراجا رنجیت سنگھ نال معاہدہ ”امرتسر“ کر لیا۔

”1809ء میں رنجیت سنگھ اور انگریزوں کے مابین معاہدہ امرتسر طے ہوا جس کی

روسے دریائے ستلج برطانوی ہندوستان اور پنجاب کے درمیان سرحد قرار

پایا۔“ (9)

جدتائیں انگریزاں نوں رنجیت سنگھ نال مطلب سی اوہناں دوستی نبھائی۔ جدوں ہندوستان وچ اوہناں دے پیر پکے ہو جم گئے اوہناں معاہدہ توڑ دتا۔ ڈاکٹر گنڈ سنگھ ہوراں موجب:

”سارے سیاسی مطلبی یاراں واکن انگریز اتنی دیر تک ای دوست سن جتنی دیر اوہ

اوہناں نوں آپ نوں سوتر بہندی سی۔ جد تک اوہ ہندوستان وچ آپنا راج بھنھن

تے پکا کرن وچ رُجھے ہوئے سن۔ او دوں تک اوہناں نے رنجیت سنگھ نال دوستی

دا دکھاوا بنائی رکھیا تے متراں وانگ ورتدے رہے۔“ (10)

انجے ای اک اکھان وچ انگریزاں دی مطلب پرستی ول اشارہ اے کہ ”ایہہ فرنگی یار کس کے؟ مطلب ہو یا پورا تاں کھسکے۔“ سکھ تاریخ وچ نہنگاں نے وڈا کردار ادا کیتا۔ ملتان اتے ہلے سے نہنگاں دی اگوائی جسا سنگھ نے کیستی ایس طرح اوہنے ملتان دا قلعہ فتح کرن وچ وڈا کردار ادا کیتا۔ رنجیت سنگھ نے پُھولا سنگھ کولوں سندھ تے چڑھائی کروائی۔ پُھولا

سنگھ دی اگوائی وچ نہنگ سکھ دہشت بن کے سامنے آئے۔ آئے نی نہنگ بوہا کھول دے نشنگ۔ مہاراجا رنجیت سنگھ دے اقتدار دے اخیر لے دناں وچ اوہنوں ہندوستان دا نقشہ دکھایا گیا جیہدے وچ پنجاب توں اڈ سارے ہندوستان نوں لال دکھایا گیا سی کیوں جے پنجاب توں اڈ سارے ہندوستان اُتے انگریز قبضہ کر چکے سن۔ مہاراجا نے آکھیا اک دن سبھ لال دکھالی دے گا:

”مہاراجہ نے نقشہ بناون والے توں پچھیا کہ ایس نوں لال رنگ وچ کیوں دکھایا گیا ہے؟ جواب دتا گیا ”ایسے ہندوستان تے انگریز قبضہ کر چکے ہن۔“
مہاراجہ نے آکھیا اک دھاڑے سبھ لال ہو جاسی۔“ (11)

پنجاب دی سیاسی تاریخ اکھاناں وچ ایس طرح پروٹی گئی کہ پورا مہاندرا اکھاں اگے آجاندا اے۔ ایہناں اکھاناں وچ سورمیاں، راجیاں تے مہاراجیاں دا ذکر چوکھا اے۔ اخیر لی عمرے مہاراجا نوں فالج ہو گیا۔ جیہدے پاروں اوہدی گل بات کرن دی طاقت مک ہو گئی۔ اوہ صرف اشاریاں نال گل کر سکدا سی۔ اوس دی صحت دن بدن وگڑ دگئی۔ اوڈک اوہ 27 جون 1839ء نوں دنیا توں چلانا کر گیا:

”رنجیت سنگھ ہاڑ 1847 بکرمی وچ اک نکلے چنے علاقے دے مثل دے سردار دی حیثیت وچ گدی تے بیٹھاسی۔ 15 ہاڑ 1896 بکرمی 27 (جون 1839ء) تائیں اوہ اک بہت وڈی سلطنت دامالک بن کے مویاسی۔“ (12)

مہاراجا رنجیت سنگھ نوں تاریخ مقام حاصل اے۔ اوہنے حکومت سنبھالن مگروں اپنی پنجابی حکومت دیاں سرحدیں نوں ودھایا۔ دشمنان دا چین چن کے صفایا کیتا۔ اوہ کھلے ذہن دا بادشاہ سی۔ لوک ادب دا مطالعہ کرن مگروں پتا چلدا اے کہ اوہ راج سے لوکاں نوں اپنی رائے دے اظہار دا پورا حق سی۔ اخیر مہاراجا رنجیت سنگھ 40 ورھے حکومت کرن مگروں ایس فانی دنیا توں ہمیشہ لئی چلانا کر گیا۔ پنجابی لوک ادب وچ اوہدی شخصیت بارے بھرویں جانکاری ملدی اے۔

حوالے

- 1- Syed Muhammad Latif, History of the Punjab, Lahore: Sang-e-Meel Publications, 2009, p 353.

- 2- نور احمد چشتی، تحقیقاتِ چشتی، لاہور: الفیصل، 2006ء، ص 145
- 3- کنول مشتاق، بولیاں، لاہور: ادارہ سورج منگھٹی، 1987ء، ص 71
- 4- ثناور چدھر، لوک تواریخ، لاہور: سانجھ، 2008ء، ص 170
- 5- نریندر کرشن سنہا، مہاراجہ رنجیت سنگھ، (مترجم) کیلاش چند چودھری، کراچی: سٹی بک پوائنٹ، دو جا ایڈیشن، 2007ء، ص 101
- 6- ونجار ابیدی، لوک آکھدے ہن، پیالہ: ساہت اکادمی، 1959ء، ص 114
- 7- سعید بھٹا، بار کہانی لاہور: سانجھ، 2011ء، ص 126
- 8- سعید بھٹا، کمال کہانی، لاہور: سانجھ، 2006ء، ص 176
- 9- پروفیسر عزیز الدین احمد، پنجاب اور بیرونی حملہ آور، لاہور: بک ہوم، 2018ء، ص 91
- 10- ڈاکٹر گنڈا سنگھ، پنجاب اُتے انگریزاں دا قبضہ، لاہور: سچیت، 2005ء، ص 15
- 11- شاہ محمد، جنگ ہند پنجاب، (مرتب)، محمد آصف خاں، لاہور: عزیز بک ڈپو، 1972ء، ص 53
- 12- شاہ محمد، جنگ ہند پنجاب، (مرتب)، محمد آصف خاں، ص 38